

SÜLEYMAN ATEŞ'İN YÜCE KUR'ÂN'IN ÇAĞDAŞ TEFSİRİ ADLI ESERİNDE İSRÂİLİYAT

Gökhan ATMACA (*)

Özet

İsrâiliyat; tefsire girmiş olan Yahûdi, Hıristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin aleyhine veya lehine uydurulup Hz. Peygamber'e ve onun sahâbelerine isnâd edilen her türlü haber ve kıssadır. Bu bilgiler tefsirlerde kullanılmıştır. Ancak tefsire girmiş olan bu bilgilerin Kur'an ve Sünnet'le sabit olan bilgilere uyup uymadığı da tartışma konusu olmuştur. Bu sebeple XIX. ve XX. yüzyıl tefsir âlimlerinin büyük çoğunluğu İsrâiliyat'a karşı tavır almışlar ve ayetlerin tefsirinde bu bilgilere yer vermenin gereksiz olduğu konusunda birleşmişlerdir. Bu çalışma da çağdaş müfessirlerden Süleyman Ateş'in Tefsirinde İsrailiyat'ı ele alış biçimini ve görüşlerini örneklerle ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İsrailiyat, Rivayet.

Abstract

İsrailiyyat in the Süleyman Ateş's Tafsir with Titled Contemporary of the Supreme Quran

İsrâiliyat; commentary, which has become the science of Judaism, Christianity and other religions, the remains of the culture, religion, against or in favor of the Prophet and his colleagues laid against all kinds of news and story. This information is one of the important topics in the science of exegesis. However, the science of interpretation, which has become a major problem in terms of the science of Tafsir of this information whether you meet the Koran and the Sunnah. For this reason, the majority of the XIX and XX century scholars of exegesis took a stand against this information. This information is useless at the verses are united also in the description. This work is the interpretation of contemporary commentators Suleyman Ates' handling of this information and views on the format of the examples reveal.

Keywords: Tafsir, İsrailiyat, Rumor.

*) Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü (e-posta: gatmaca@bartin.edu.tr)

Giriş

Hz. Peygamber'den itibaren Kur'an'ı anlamayı konu edinen tefsir ilmi için âlimler çeşitli kaynaklardan yararlanmanın gerekliliği üzerinde durmuşlar ve bunları rivayet ve dirayet kaynakları şeklinde sınıflandırmışlardır. Rivayet ile tefsir yazan âlimler Hz. Peygamber ve sahabeden gelen haberlerin yanı sıra geçmiş topluluk ve kültürlerden nakledilen bilgileri de ayetleri açıklamada kullanmışlardır. Ancak bu haberlerin İslam düşüncesinde kabul edilip edilmeme noktası tartışma konusu olmuştur. Çünkü bu bilgilerin meşruyeti önemli bir sorun olarak görülmüştür.

Müfessirlerin eserlerinde İsrailiyat'a yer verme oranları ve keyfiyetleri aynı olmakla birlikte, neredeyse bütün müfessirler bu bilgilerden istifade etmişlerdir. XIX. ve XX. yüzyıl tefsir âlimlerinin büyük çoğunluğu ise İsrâiliyat'a karşı tavır almışlar ve ayetlerin tefsirinde bu bilgilere yer vermenin gereksiz olduğu konusunda birleşmişlerdir. Çağdaş müfessirlerden Süleyman Ateş de yukarıda anılan grup içerisinde kabul edilmiştir (Bkz. Ünver, 2008:57-58). Bu çalışma, bu kabulün ne kadar doğru olduğunu ve Süleyman Ateş'in tefsirinde İsrailiyat'ın yerini tespiti yönelik kaleme alınmıştır.

A. İsrâiliyat Hakkında Genel Bilgi

İsrâiliyat, "İsrâilliyeye" kelimesinin çoğuludur. İsrâîlî bir kaynaktan aktarılan kıska manasına gelir. İsrâîl, Hz. Ya'kub'un (a.s) ismi veya lakabıdır (Zehebi, 1990:13; Ebû Şehbe, 1408:12). Bu yüzden Hz. Yakub'un soyundan gelen Yahûdiler "İsrâiloğulları" diye anılmaktadır. Dolayısıyla İsrâiliyat kelimesi Hz. Yakub'dan, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya (a.s.), hatta Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar gelen bir sürecin bilgilerini kapsar (Ünver, 2008:34).

İsrâiliyat deyince, tefsire girmiş olan Yahûdilik, Hristiyanlık ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin aleyhine veya lehine uydurulup Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve onun sahâbelerine isnâd edilen her türlü haber ve kıska anlaşılır (Aydemir, 1979:7). İsrâiliyat'la etkileşim sahabe döneminde başlamıştır. Ancak daha çok tâbiûn tarafından rivayet edilmiştir (Suyûti, 1306: II/277).

Tefsirlerde Hristiyanlığa ait bilgiler Yahûdilikten elde edilen bilgilere göre oldukça azdır (Ebû Şehbe, 1408:14). Yahûdilikten giren bilgilerin fazlalığı sebebiyle bu bilgilere İsrâiliyat denilmiştir (Cerrahoğlu: 1962:8; Yargıcı, 2006:53). Ele aldığı temaları itibariyle kapsamı oldukça geniş olan İsrâiliyat rivayetlerinin genellikle İsrailoğulları'na gönderilen peygamberleri ve mucizeleri, peygamberlerin isyankarlara yaptıkları uyarıları ve mücadeleleri, bunlara verilen cezaları, inananların söz ve davranışlarıyla, mazhar oldukları manevi lütufları ele aldığı görülmektedir. Bazı batılı araştırmacıların terimin peygamberlerin geçmişi ve geleceği, halifeler, saltanatların yükselmesi ve çöküşü, kıyamet alametleri gibi hususları da içine aldığı ifade ettiği, bazı şarkiyatçıların ise konuyu geçmiş dinlerin kaynaklarına dayalı bilgilerden çok, önceki ümmetlere ait folklorik bilgileri ihtiva eden rivayetler olarak belirlediği ifade edilmektedir. Buradan hareketle İsrâiliyat kavramının sadece geçmiş olayları değil, gelecekteki olaylar ve gayba dair bilgilerle fiten ve melahim (Gelecekte ortaya çıkacak sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylar ve kı-

yamet âlâmetlerine dair haberlerle bunlara ilişkin literatürü ifade eden terim. Bkz. Çelebi, 1996:XIII/149) türü rivayetleri de içine aldığı söylenebilir (Ünver, 2008: 38).

İsrâiliyat'a dair rivayetler tefsir ilminin önemli konularından biri olmakla beraber esas problem, âyetlerin tefsirinde kullanılan İsrâiliyat'ın nassa dayalı bir meşruiyet zeminine oturup oturmadığıdır (Birişik, 2001:XXIII/199). Aslında Kur'an'ın açıklanması ve anlaşılmasına yönelik makul bir hedefe yönelik revaç bulan İsrâiliyat zamanla içinden çıkılmaz ciddi problemlere (Akdemir, 2003:71) ve bilgi kirliliğine sebebiyet vermiştir. Bu sebeple İsrâiliyat'a dair bilgilerden hangisinin kullanılacağı veya kullanılmayacağı hakkında İslam bilginleri arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür (Özdemir, 2008:308). Bu bağlamda *DİA* yazarı Birişik, tefsirleri İsrâiliyat'a yaklaşımları açısından yedi grupta incelemiştir. Bu gruplandırma kısaca şöyledir:

1. İsrâiliyat'ı senediyle verip nadiren eleştiri yapanlar: Bu tür tefsirlerin en belirgin örneği İbn Cerîr et-Taberî'nin *Câmiu'l-beyân*'ıdır. Taberî, gerek tefsirinde gerekse tarihinde pek çok İsrâiliyat nakletmiş olup bu rivayetler daha çok *Kâ'b el-Ahbâr*, Vehb b. Münebbih, İbn Cüreyc, İbn İshak ve Süddî'ye dayanmaktadır. Rivayetleri arasında senedi zayıf olanlar bulunmasına rağmen genellikle bunlar hakkında bir uyarıda bulunmamıştır.
2. İsrâiliyat'ı senediyle birlikte verip bunların hemen tamamını tenkit edenler: İbn Kesîr'in *Tefsîrü'l-Kur'ân*'ı bu tür eserlerdendir. İbn Kesîr, yalan bilgiler içerdiğine inandığı bu rivayetlerle ilgilenmeyi zaman kaybı olarak görür. O'na göre Kur'an'ın yorumu için rivayet edilmekte olan İsrâiliyat esas itibarıyla Tevrat'tan çok Yahûdiler tarafından kendi dinlerine sokulan asılsız bilgilere dayanmaktadır. İbn Kesîr'in, doğru veya yanlış olması muhtemel bazı rivayetler naklettiği halde bunlar üzerinde bir yorum yapmadığı da olmuştur (Birişik, 2001:XXIII/200). O'na göre daha önce Yahûdi olan ve sonradan Müslüman olan Kabu'l-Ahbar gibi şahsiyetlerin nakillerine ihtiyaç yoktur (İbn Kesîr, 1993:IV/ 19).
3. Çok sayıda İsrâiliyat naklettiği halde nadiren sened zikreden ve bu haberleri eleştirmeyenler: Mukâtil b. Süleyman ve Ebû İshak es-Sa'lebî bu grubun önde gelen temsilcileridir.
4. İsrâiliyat'ı çokça rivayet ettiği halde bunların senedlerini vermeyen, ancak nadiren de olsa bilginin zayıflığına ve sahih olmadığına işaret edenler: Vâhidî'nin *el-Vâsît*, *el-Basît* ve *el-Veciz*'i, Ferrâ el-Begâvî'nin *Me'âlimü't-tenzîl*'i, Hâzin'in *Lübâbü't-te'vîl*'i ve Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-mensûr*'u bu türün örnekleri olarak zikredilebilir.
5. İsrâiliyat'ı bilgi olarak nakletmekle birlikte zaman zaman eleştirenler: Bu tür eserler tefsirlerin en geniş grubunu meydana getirmekte olup Sülemî, Zemahşerî, İbn Atıyye el-Endelüsî, Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, Ebû'l-Berekât en-Nesefî, Ebû Hayyân el-Endelüsî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Ebüssuûd Efendi ve Hatîb eş-Şirbînî'nin eserleri bu grup içinde değerlendirilebilir.

6. İsrâiliyat'ı senedsiz olarak zikrettiği halde bunlara yer vermedeki asıl amacı tenkit olanlar: Bu türün en meşhur örneği Âlûsî'nin *Râhu'l-me'âni*'sidir.
7. İsrâiliyat'a yer veren tefsirlere şiddetle karşı çıkan ve bazen bu rivayetleri sırf tenkit için nakledenler: Bu türdeki tefsirlerin en belirgin örneği Reşîd Rızâ'nın *el-Menarî*'dir. Reşîd Rızâ tefsirinde İsrâiliyatı reddetmekle kalmamış, bunları rivayet eden Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih gibi Yahûdi asıllı râvileri dini kasten bozma teşebbüsüyle itham ederek haklarında ağır ifadeler kullanmıştır. Ayrıca fiten, deccâl, kıyametin kopması ve İsâ'nın nüzülü gibi konularla ilgili sahih rivayetlerden bazılarını İsrâiliyat olarak adlandırıp reddetmiş, bu haberlerde de Kâ'b el-Ahbâr'ın rolü olduğunu söylemiştir. Bunula birlikte kendisinin de zaman zaman Kitâb-ı Mukaddes'e başvurarak ayetlerdeki kapalılıkları gidermeye çalıştığı, bunu yaparken tefsirlerde veya hadis kitaplarındaki rivayetleri reddettiği görülür. Meselâ İsrâiloğulları üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağa ve kan gönderilmesinden bahseden âyetin tefsirinde (el-A'râf 7/133) Tevrat'tan nakiller yapmış (Çıkış. 9/20 vd.) ve bunu İslâm kaynaklarındaki rivayetlere tercih etmiştir (Birişik, 2001: XXIII/200-201). Benzer bir taksimat için bkz. Zehebi, 1990:95-96. Menar Tefsirindeki örnek için bkz. Reşit Rıza, 1947:IX/88-89). İmam Mâtürîdî de Kur'an'ı anlamak için İsrâilî bilgilere gerek olmadığını vurgular. Ona göre Allah bunların açıklanmasını gerekli kılmamıştır ve bunlar üzerinde durmaya gerekte yoktur (Karatay, 2011: 167).

Birişik'a göre XIX. ve XX. yüzyıl tefsir âlimlerinin büyük çoğunluğu İsrâiliyat'a karşı tavır almışlar ve kapalı âyetlerin yorumunda bu rivayetleri kullanmamışlardır. O'na göre bu hareketin önde gelen temsilcileri arasında da Muhammed Abduh ve Reşîd Rızâ, Hintli müfessirlerden Seyyid Ahmed Han, Şiblî Nu'mânî, Hamîdüddin Ferâhî. Seyyid Süleyman Nedvî, Mevdûdî ve Elmalılı Muhammed Hamdi'nin adı zikredilebilir (Birişik, 2001:XXIII/201). Mustafa Ünver de eserinde Süleyman Ateş'i bu grupta zikretmiştir (Ünver, 2008:58).

B. Süleyman Ateş'in İsrailiyata Bakışı

Süleyman Ateş'e göre rivayet tefsirinin çoğunluğu, Yahûdi ve İran kökenli insanlara dayanmaktadır. Çünkü bazı sahabiler Müslüman olmalarından önce Kitap ehli kimselerle temas halinde idiler. Onlardan duydukları hikâyeleri öğüt için nakletmekte beis görmediler. Ayrıca Ebû Hureyre gibi Müslüman olan Kitap ehli kimselerde daha önceden bildiklerini anlattılar. Yine ona göre Kitap ehli ve İranlılar'la temas kuran tabiiilerde onlardan aldıklarını naklettiler. Böylece Rivayet Tefsirine birçok İsrail hikâyesi, efsane girdi. Ashab-ı Kehf'in isimleri, sayıları, köpeklerinin rengi, Musa'nın asasının hangi ağaçtan olduğu, Allah'ın Hz. İbrahim için dirilttiği kuşların cinsleri, kesilen ineğin öldürülen kimseye vurulan parçası, Allah'ın Musa'ya tecelli edip ünediği ağacın türü vs. gibi Kur'an'da belirsiz bırakılan şeyler hakkında ayrıntılı ve çelişkili rivayetler yer aldı (Ateş, 1989:I/52).

Bunların yanı sıra Ateş'e göre Kıyamet alametleri ve kıyametin içinde ve sonrasında olacak olaylar hakkındaki ayrıntılı rivayetlerinde temeli yoktur. Bundan dolayı Ahmed

b. Hanbel: “Üç şeyin aslı yoktur: Tefsir, melahim ve meğazi” demiştir. Bunun içindir ki Peygamberden geldiği hem sened hem de anlam bakımından kesin olan sözler dışında böyle tutarsız rivayetlerden kaçınmak gerekir. Yine Ateş’e göre yalnız tabiler değil, Kitap ehliyle ve İranlılar’la temasta bulunan bazı sahabiler de İrem kenti, Babil büyüğü, Anak oğlu Avc gibi kimselerin tarihi hakkında anlattıklarını doğru sanarak nakletmişlerdir ve bunların çoğu hurafedir. Ateş, burada Şu’be el-Haccac’ın: “*Fıkhun fıruunda tabiilerin sözü hüccet olmazken tefsirde nasıl hüccet olur?*” sözünü kendi görüşünü desteklemek için nakletmiştir (Ateş, 1989:I/52-53). Ateş’in bu görüşlerinden onun İsrailiyat’a dair bilgilerin Tefsirde yer almaması gerektiği fikrine sahip olduğu anlaşılmaktadır; fakat durum böyle değildir. Nitekim tefsirinde bolca İsrâilî nakillere yer vermiştir. Kendisi zaten eserin mukaddimesinde, Peygamberlerin kıssalarını anlatan ayetlerin tefsirinde elde mevcut olan Kitab-ı Mukaddes’e müracaat edip karşılaştırma yaptığını ifade etmektedir (Ateş, 1989:I/59). Ayrıca “*Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını elçi göndermedik. Bilmiyorsanız, zikir ehline sorun.*” (Nahl 16/43) “*Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce Kitâb’ı okuyanlara sor. Andolsun, sana Rabbinden hak geldi, sakın kuşkulanarlardan olma!*” (Yunus 10/94) ayetlerini kendisine delil getirerek Ehli Kitâb’a müracaatın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Yine Ateş bu anlamda Hz. Peygamber’e isnat edilen “*Ehl-i Kitab’a bir şey sormayın, korkarım ki onların doğru söylediklerini yalanlarsınız yahut yalan söylediklerini tasdik edersiniz. Size Kur’an yeter. Çünkü onda sizden öncekilerin hikâyeleri, sizden sonrakilerin haberi, aranızdaki mesellerin çözümü vardır.*” “*Kitap ehline bir şey sormayın, çünkü o sapık kimseler, size doğru yolu göstermezler. (Onlardan sorarsanız) ya bir batılı tasdik etmiş, ya da bir gerçeği yalanlamış olursunuz. Eğer Musa sağ olsaydı, bana uymaktan başkası ona helal olmazdı.*” nakillerini bu ayetlerin manasının hilafına olduğunu iddia ederek reddetmektedir (Ateş, 1989: IV/523).

Ateş, bu konuda İbn Teymiyye’ye de atıfta bulunmakta ve onun şu görürlerine yer vermektedir: “Kur’an’daki kıssalarla alakalı anlatılan bilgilerin sahih olarak Peygamber’e ulaşmaları kabul edilir. Ama ondan değil de Kâb, Vehb ve Muhammed b. İshak gibi Kitap ehli kimselerden nakledilen haberler hakkında susulur, bunlar ne doğrulanır ve nede yalanlanır... Bazı tabiilerden nakledilen haberlerde böyledir... Sahabilerden sahih olarak nakledilen haberlere gelince: Akıl bu haberlere, tabiilerden haberlerinden daha yatkındır. Çünkü sahabinin, o haberi Peygamber’den işitmiş olma ihtimali daha kuvvetlidir... Bir sahabi bir haberi kesin biçimde söylerse artık nasıl “O haberi Kitap ehlinde almıştır” denilir?” Ateş sözlerine Reşid Rıza’nın şu ifadeleriyle devam eder: “Bazı sahabilerde Kitap ehlinde, hatta Kabu’l-Ahbar’dan rivayet etmişlerdir. Ebu Hureyre ve İbn Abbas da onlardandır.” Böylece Ateş, bazı sahabilerin nakil alış biçimini eleştirmiş olur. Reşid Rıza’nın görüşlerinden yola çıkarak, Kur’an’ın geliştirdiği dinin kendisinden öncekilerle ilgisini, onlardan farklı yanlarını ve Kur’an’ın orijinal düşüncelerini bilmek için, Kur’an öncesi din ve kültür düzeyini iyi bilmek gerektiğini savunur (Ateş, 1989:I/52-55). Böylelikle Ateş, esasında nakilleri alırken nasıl bir yol izleyeceği hususunda çelişkiye düşmektedir. Hem bir sahabinin kesin bir biçimde söylediği sözlerin Hz. Peygamber’e ait olacağı

görüşünü ve hem de İbn Abbas gibi bir sahabinin Kitab ehinden ve Kabu'l-Ahbar'dan rivayetleri olduğunu ve bunlara dikkatle yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Daha sonra da Kur'an'ı anlamak için geçmiş dinleri ve kültürleri iyi bilmek gerektiği görüşüne vurgu yapmıştır. Aslında böylelikle Ateş, Tefsir yazarken kendisine oldukça rahat hareket edebilecek bir zemin oluşturmuştur. Yani yeri geldiği zaman İsrâiliyat'a başvuracak, yeri geldiği zaman reddedebilecektir.

Ateş, tefsirini yazarken Tefsiru'l-Menar'dan çokça istifade etmiş ve burada ifade edilen görüşlere katıldığını söylemiştir. Bu atıfların birinde şöyle denilir: "Rivâyette en büyük belâ da Ka'bu'l-Ahbâr gibi insanlardan rivayettir ki Ebû Hureyre, İbn Abbas gibi sahabiler de ondan rivayet etmişlerdir. Me'sûr tefsirin çoğu ondan ve onun öğrencilerinden nakledilmiştir. Öğrencileri arasında müdellisler vardır. Katâde, İbn Cüreyc ve büyük müfessirler gibi." Ateş, bu yorumdan sonra Kur'an'ın ruhuna aykırı birçok hadisin bu tür hadislere dayandırıldığını ifade eder (Ateş, 1989:IV/98). Hâlbuki kendisi başka yerlerde Kabu'l-Ahbar'dan nakillere yer vermiştir (Örnekler için bkz. Ateş, 1989:III/423, IV/311, II/462, V/36, 320, VII/415 vb.). Yine başka yerde Musa ve Hızır kıssasını anlatırken, İbn Abas'ın Kabu'l-Ahbar'dan aldığı nakil hakkında da, Buhari ve Müslim'de yer almasına rağmen, Hz. Peygamber'in sözü olup olmadığının şüpheli olduğunu ifade etmiştir (Ateş, 1989:5/311-113).

C. Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri'nde İsrâiliyatın Ele Alınış Biçimi

Ateş, eserini ortaya koyarken geçmiş müfessirlerden istifade etmiş ve ister istemez orada geçen nakilleri aktarmıştır. Bu anlamda İsrâiliyat diye nitelenebilecek bilgilere yer vermiştir; ancak daha çok Tevrat'la Kur'an arasındaki bilgilerin karşılaştırmasına yer vermiştir. Bunları şu örneklerle verebiliriz:

1. Yaratılış Konuları

a. Göklerin ve Yerin Yaratılışı:

"O (Allah) ki gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları altı günde yarattı; sonra Arş'a istiva etti. Sizin, O'ndan başka bir dostunuz, şefa'atçiniz yoktur. Düşünüp öğüt almıyor musunuz?" (Secde 32/4)

Ateş bu ayetin tefsirinde Tevrat'la karşılaştırma yapmış ve şöyle demiştir: "Allah yedinci günde istirahat etti yerine Allah gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra Arşa kuruldu." (Ateş,1989:VII/98)

b. Gökyüzü ve Cisimleri:

"Üstünüzde de yedi tabaka (yedi gök) yarattık. Biz yaratmadan gafil değiliz." (Mü'minûn 23/17)

Bu ayetin tefsirinde Ateş, İskenderiyelilerin benimsedikleri Batlamyus teorisinden bahseder ve Barnaba incilinden örnek verir (Ateş, 1989: VI/95-96).

"Andolsun biz, en yakın göğü lambalarla donattık ve onları, şeytanlar için taşlamalar yaptık. Ve o(şeyta)nlara da çılgın ateş azabını hazırladık." (Mülk 67/5)

Bu ayetin tefsirinde, şeytanlar gök haberlerini çalmağa çalışınca üzerlerine salınan yıldız ışıklarıyla veya yıldızlardan kopan fişek parıltısı gibi ışınlarla kovulurlar, der (Ateş, 1989: IX/529).

2. Geçmiş Varlıklar ve Toplumlar, Hadiseler

a) İblis

“Meleklerle: “Adem’e secde edin” demiştik, hemen secde ettiler: Yalnız İblis diretti, böbürlendi, nankörlerden oldu.” (Bakara 2/34)

Bu ayetin tefsirinde İblis hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Mesela, İblisin meleklerin eşrafından olup adının “Azâzîl” olduğu, İbn Abbas’dan naklen İblis’in cennet muhafızı olarak görev yaptığı vb (Ateş, 1989: I/145). Bu bilgilerin kaynağı Kur’an’a mı yoksa hadise mi dayanmaktadır? Bu kadar bilginin kaynağı nedir? ve verilen bu bilgilerin İsrâili haber olup olmadığı hususunda bir açıklama yapılmamıştır.

b) Havva

“Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbimize karşı gelmekten sakının. Adını anıp Kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarınızı koparmaktan sakınınız. Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir.” (Nisa 4/1)

Hz. Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı mevzuunu açıklarken de Tevrat’tan örnek vererek yorum yapmıştır. Ona göre ayette geçen “nefs” kelimesi Adem’i değil insanın aslı olan ilk canlıyı ifade etmektedir (Ateş, 1989: II/189).

c) Bel’am

“Âyetlerimizi yalan sayarak sırf kendi kendilerine zulmeden o kimselerin hali, ne çirkin bir ibret levhasıdır!” (Araf 7/177)

O’na göre burada bahsedilen kişi, iyi bir kişi iken müşrik bir kavmin ısrarı üzerine Mûsa aleyhine beddua eden bundan dolayı gönlünden manevi bilgileri alınan Belam b. Bâurâ’dır. Ateş, bu kimsenin bir rivayete göre Ümeyye İbn as-Salt olduğunu söyler ve bir takım açıklamalar yaptıktan sonra Kur’an’da bu kimsenin isminin belirtilmemesinin her devirde böyle insanların olabileceğine işaret olarak değerlendirir (Ateş, 1989: III/416). Bu bilgileri tefsirlerden almıştır ama bu bilgilerin kaynağı ve doğruluğu hakkında görüş belirtmemiştir.

d) Ashab-ı Kehf

“(Resulüm)! Yoksa sen, bizim ayetlerimizden (sadece) Kehf ve Rakim sahiplerinin ibrete sayan olduklarını mı sandın?” (Kehf 18/9)

Ateş’e göre ayetteki anlatılan kıssayla ilgili tefsirlerde birçok detaylı ve efsanevi rivayet yer almıştır. Ayette bahsedilen gençler Efes veya Tarsus kentinde yaşayan sekiz kişidir. Adları; Makşimilyanâ, Mahyimilninâ, Yemlîhâ, Martons, Kestonos, Yibors, Yekronos, Yatbiyons ve Kaloş’tur. Bu isimler rivayetlere göre farklar göstermektedir. İsa’nın havarilerinden biri bunların bulunduğu kente gelir, Hristiyanlığı telkin eder. Bu gençler

de ona inanalar arasına katılırlar. Kent, puta tapan Bizans Kralı Dakyanos'un yönetimindedir, vs (Ateş, 1989:V/291-293). Ateş Tefsirin mukaddimesinde tefsirlerde Ashab-ı Kehfın isimleri, sayıları vb. nakledildiğine ve bunların gereksiz rivayetler olduğunu zikretmişti. Hâlbuki her ne kadar bu rivayeti verirken detaylı ve efsanevi şerhini koysa da eleştirmiş olduğu duruma kendisi de düşmüştür. Nitekim Ashab-ı Kehf mağarasının nerede olduğu veya bu olayın hangi yıllarda gerçekleştiği gibi mevzulara girmiştir (Ateş, 1989:V/292-293).

e) Yasin Suresindeki Şahıs

“Sen şimdi onlara bir misâl getir: Mâlum şehir halkını, hani onlara da elçiler gelmişti.” (Yasin 36/13)

Ateş'e göre sözü edilen kent, o zaman Yunan Sulukî Devletinin başkenti olan Antakya'dır. Elçilerde Hz. İsa'nın havarileri olan Yuhanna, Şem'un (simun) ve Paulus'tur. Bunlara inandığından dolayı öldürülen zat da Habib İbn Mûsa en-Neccar'dır. Bu zatın ipekçi yahut kassâr veya marangoz olduğu, bir mağarada ibadet ettiği rivayet edilir ... (Ateş, 1989:VII/342)

Burada da Ateş, teferruat ve gereksiz gördüğü bilgilere yer vermiştir.

f) İrem Kenti

“Sütunlu İrem'e?” (Fecr 89/7)

Ateş, İrem hakkında ve bu ayet hakkında bilgiler vermiştir (Ateş, 1989:10/458-459). O, burada Kur'an'ın maksadının öğüt vermek olduğunu vurgular (Ateş, 1989:10/461).

g) İsrail oğullarının Erkek Çocuklarının Öldürülmesi

“Hem sizi en feci işkencelere uğrattıkları zaman Firavun'un adamlarından kurtardığımızı da hatırlayın! Onlar sizin dünyaya gelen erkek çocuklarınızı kesiyor, kız çocuklarınızı ise kötülük için hayatta bırakıyorlardı. İşte bunda size Rabbiniz tarafından çetin bir imtihan vardı...” (Bakara 2/49-56)

Ateş, burada şu nakle yer verir: Mısır kralı, rüyasında Kudüs'ten çıkan bir ateşin, Mısırlıların evlerine girdiğini görmüş. Bu rüyanın, İsrailoğulları arasında çıkacak bir erkek eliyle saltanatının yıkılacağına delalet ettiğini anlamış, bundan dolayı İsrail oğullarından doğacak erkek çocukların öldürülmesini emretmişti.” Bu nakli Muhammed Abduh'un sağlam bulmadığını ve bunun yerine Kitab-ı Mukaddes'teki Çıkış Bölümü 8-22. babların da anlatılanları eserinde verdiğini ifade ederek kendisi de bunlara yer verir (Ateş, 1989:1/162)541.

h) Garanik Hâdisesi

“Senden önce hiç bir resul veya nebî göndermedik ki, halkının hidâyetini umarak gayret gösterdiğinde, Şeytan onun temennisi hakkında bir vesvese vermek, ümidini kırmak istemesin. Ama Allah, şeytanın attığı o vesveseyi giderir, sonra da âyetlerini sapaşğlam, muhkem kılar. Zira Allah alîmdir, hakîmdir.” (Hacc 22/52)

Bu ayetle ilgili şu bilgilere yer verir: Bu âyetin nüzul sebebi ile ilgili müfessirlerden nakletmiş olduğuna göre Hz. Peygamber, kendisi ile kavminin arasını uzlaştıracak bir

vahyin gelmesini çok istemektedir. Bir gün Kureyş meclislerinde otururken Necm sûresi nazil olur. Hz. Peygamber bu sûreyi okumaya başlar “*Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ’yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menât’ı*” âyetlerine gelince şeytan onun diline “O yüce kuğular (tanrıçalar), işte onların şefaet etmeleri umulur.” ifadelerini katar. Kureyş bunu duyar duymaz sevinir. Hz. Peygamber sûreyi okumayı bitirince orada bulunan herkes secdeye kapanır. Bunun üzerine Kureyşliler: “Muhammed putlarımızı en güzel biçimde andı” derler. Daha sonra Cebrâil gelir ve “Hz. Peygamber’e: ‘Ne yaptın? Benim Allah’dan sana getirmediğim ve sana söylemediğim bir şeyi Kureyş’e okudun’ der. Bu duruma Hz. Peygamber çok üzülür. Müteakiben de Hacc sûresi 72. âyeti nâzil olur...” (Taberi, 2001:16/603-610)

Bu hâdisenin meşhur olması ve kaynaklarda üzerinde çokça durulması sebebiyle gerçekleşmiş olduğunu kabul eder, fakat bu sözleri, Peygamber’in okumasına karıştıranın, Kureyş şeytanlarından biri olduğunu, çünkü Kur’an’da, insanlardan da şeytanlar olduğunun söylendiğini, ifade eder (Ateş, 1989:VI/40-41).

3. Peygamber Kıssaları

a) Nuh Kıssası

Ateş, Nuh suresinin tefsirinde Tevrat’tan alıntılar yaparak olayı anlatmaktadır. Mesela orada geminin boyu ve ebatları, tufanın Hz. Nuh’un hangi yaşında gerçekleştiği vb. bilgiler verilmektedir. Ancak devamında Ateş, bu bilgilere doğru olduğu için değil de, o günkü Arap toplumunda geçmiş kitaplardan arta kalan bir takım kırık dökük bilgilerin var olduğunu anlatmak için yer verdiğini ifade eder (Ateş, 1989: IV/312-313).

b) Hz. Süleyman Kıssası

“*Tuttular, Süleyman’ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurdıkları sözlere tâbi oldular. Halbuki Süleyman küfre gitmemişti. Fakat asıl o şeytanlar küfre gittiler...*” (Bakara 2/102-103) âyetlerinin tefsirinde Ateş, Hz. Süleyman kıssası hakkında bahsederken Şeytanların gökten haber çalmalarıyla ilgili meseleye değinmiştir. Burada aktarmış olduğu rivayetler İsrâili rivayetlerdir (Ateş, 1989:I/204). Yine burada Harut–Marut meselesinde kendisi de acayip bulduğu nakilleri zikretmiş ve İbn Kesir ve Razi’ye dayanarak bu nakillerin yanlış olduğunu ifade etmiştir (Ateş, 1989:I/205-206).

c) Eyyub Kıssası

“*Kulumuz Eyyub’u da an: (O) Rabbine “Şeytan, bana bir yorgunluk ve azab dokundurdu” diye seslenmişti...*” (Sad 23/41-44)

Ayetlerin tefsirinde Eyyub kıssasından bahsederken Kur’an’da bahsedilenlerin Kitab-ı Mukaddes’tekilerin bir özeti olduğunu, aralarındaki farkın Kitab-ı Muaddes’in üslubunun hikaye, Kur’an’ın üslubununsa öğüt olduğunu söyler ve Kitab-ı Mukaddes’ten bu kıssayla ilgili alıntı yapar (Ateş, 1989:VII/475-476).

d) Hz. Musa Kıssası

Ateş, âyetlerdeki kapalılıkları giderirken sıkça başvurduğu kaynak olan Tevrat’a, Hz. Musa kıssasında da yer vermiştir. Bu bağlamda Kasas Sûresi 28/1-47. Âyetlerin tefsi-

rinde Hz. Musa'nın kayınpederinin ve Mûsa'yı evlat edinenin kimliğiyle ilgili bilgileri Tevrat'tan aktarıp Kur'an'la Tevrat arasındaki bilgileri bağdaştırmaya çalışır. Yine, Hz. Musa'ya ateş içinde görünenin Allah'ın meleği olduğu gibi vb. bilgilere yer vermektedir (Ateş, 1989:VI/440). Hâlbuki, Tevrat'taki bilgilerle Kur'an'daki bilgileri bağdaştırma görevi kimseye verilmemiştir.

Ateş'e göre Peygamberimiz zamanındaki Yahûdilerin elinde bulunan nüshalar yazmaydı ve onlar bu meseleleri aynen Kur'an'ın anlattığı gibi anlatıyordu. Zamanla bu nüshalar yazarların elinde değişikliklere uğradı (Ateş, 1989:VI/440-441).

Hz. Musa'nın Fislistin'e girmesini anlatan Maide Sûresi 5/20-24. ayetlerde, yine Tevrat'a başvurmuş ve orda şu alıntılara yer vermiştir: "Gidenler Rehob'a kadar memleketi aştilar ve cenup tarafına çıktılar ve Hebron'a vardılar ve orada Anak oğulları Ahiman, Şeşay ve Talmay vardı. Ve Eşkol vadisine geldiler...(Ateş, 1989:II/504)

Süleyman Ateş, "*Musa, kavmine: "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor." demişti. "Bizimle alay mı ediyorsun?" dediler. "cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!" dedi (Bakara 2/67) ayetini tefsir ederken müfessirlerin İbn Abbas ve diğer sahabilere atfen anlattıkları hâdiselerden bahsetmekte ve böylece bu olayın detayını vermektedir. Buna göre İsrâilîoğullarından bir adam vardı. Bu şahsın çocuğu yoktu. Kardeşinin oğlu bu adamın tek varisiydi. Yeğeni bu mala varis olmak için adamı öldürdü...vs. (Ateş, 1989:I/181). Hâlbuki, bu anlatılan olaylar hadislerle mi? mevcuttu veya daha önce Ateş'in eleştirdiği gibi İbn Abbas ve bazı sahabilerin veya tabiinin İsrâiliyyat haberlerine mi? dayanmaktadır. Şayet hadis ise, hadis kaynağı verilmeliydi yok değilse bu bilgilere yer verilmemeliydi. Zaten daha sonra bu bilgilerin bugün ki Kitab-ı Mukaddes nüshalarında yer almadığını yalnızca Tesniye Sifrinin 21. Babında, kırdı katili bilinmeyen bir adam görüldüğünde yapılması gereken işlemin ne olacağına dair metne yer vermektedir. (Ateş, 1989:I/182)*

4. Ahiret Hayatı

a) Ahiret

"O söz, başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir Dabbe (canlı) çıkarırtız; o, onlara insanların, ayetlerimize inanmadıklarını söyler." (Neml 27/82)

Ateş, bu ayetin tefsirinde şöyle der: "Kıyametten önce çıkarılacağı söylenen hayvanın şekli, büyüklüğü, nereden çıkarılacağı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerde anlatılanların hiçbiri ayette yoktur. Ayrıca bunlar, Peygamber zamanında halk arasında kıyametten önce böyle bir hayvanın çıkacağı inancının yaygın olduğunu da gösterir. Bu inanç, o zamanki Yahûdilerden veya başka din mensuplarından Araplara geçmiş olabilir." Daha sonra bu konuda Vehb b. Münebbih'in, nakline yer veren Ateş "İşte Kur'an-ı Kerim, insanların bildiği, inandığı o hayvanın çıkacağı kıyamet zamanını hatırlatarak toplumu uyarmaktadır." demektedir (Ateş, 1989:VI/387-388).

b) Araf

"İki taraf arasında bir perde ve A'raf üzerinde de hepsini (hem cennetlikleri hem de cehennemlikleri, yüzlerindeki) işaretleriyle tanıyan erkekler vardır. (Bunlar), henüz

cennete girmemiş olan, fakat girmeyi bekleyen, cennet halkına: “selam size!” diye seslendiler.” (Araf 7/46)

Ateş, bu ayette geçen “Hicab”, “Araf” kelimelerinin ne manaya geldiği hususunda uzunca bilgiler verir. Bu bilgilere geçmiş müfessirlerden aldığı nakillerle yer vermiştir. Bütün bilgilere katılmamakla birlikte yer verdiği bu bilgileri reddetmektedir. Reddetmekteki gerekçesi de ayetin siyakı ve diğer bazı ayetlerdir (Ateş, 1989:III/342-344).

Sonuç

Süleyman Ateş tefsirinin mukaddimesinde geçmiş tefsirlerde efsane niteliğinde gereksiz bilgilere yer verildiğini rivayet tefsirinin çoğunluğunun, Yahûdi ve İran kökenli insanlara dayandığını, bazı sahabilerin Müslüman olmalarından önce Kitap ehli kimselelerden duydukları hikâyeleri öğüt için nakletmekte beis görmediklerini ifade etmekte ve bu durumu doğru bulmamaktadır.

Ateş, İbn Abbas, Ebu Hureyre gibi sahabilerin ehli kitaptan duydukları nakilleri anlatıklarını ve bu nakillerde dikkatli olunmasına vurgu yapar. Bununla birlikte kendisi tefsir yaparken Tevrat'la karşılaştırma yaptığını ve bunu bir metot olarak benimsediğini ifade eder. Ne var ki Ateş, geçmiş tefsirlerde eleştirdiği tutumu kendisi de sergiler. Örneğin Ashab-ı Kehf'in isimlerinin ne olduğunun gereksiz olduğunu ve geçmiş müfessirlerin bunlarla uğraştığını vurgularken kendisi de söz konusu ayetlerde bu şahısların isimleri vb. üzerinde durur. İbn Abbas, Ebu Hureyre, Vehb. b. Münebbih ve Kabu'l-Ahbar'dan nakillerde bulunur. Bunda da bir beis görmez.

Burada önemli olan bir husus da ayetleri tefsir ederken Tevrat'la karşılaştırma ihtiyacı hissetmesidir. Hatta Kur'an ve Tevrat'taki bilgilerin bağdaştığı noktaları ortaya koymaya çalışır. Bu durumda şöyle bir problem ortaya çıkmaktadır. Tevrat, İsriliyat bağlamında değil midir? İkincisi Tevrat'la Kur'an'daki bilgilerin farklılık arz ettiği durumlarda ne yapılacaktır? Ateş, Tevrat'ta yer alan bilgilerden Kur'an'la uyuşmayanları Kur'an'a aykırı bilgi deyip elemiştir ancak bu tutum eleştirilebilir nitelik arz eder. Çünkü Kur'an'a uyan bilgiler iyi, uymayanlar uydurma deyip geçmek her şeyi çözmüş olma anlamına gelmez. Aksine bir tutarsızlık olarak algılanacaktır. Ayrıca Ateş, geçmiş müfessirleri İsrâiliyat bağlamında eleştirmiş olmasa Kur'an âyetlerini Tevrat'la mukayesesi bir nebze anlaşılabilirdi. Ancak eleştirmiş ve bu noktada tutarsızlığa düşmüştür.

Ateş, tefsirinin mukaddimesinde rivayetleri alırken nasıl yol izleyeceği hususunda karmaşık ve birbirleriyle zıt argümanlar ortaya koymuştur. Bu tutumuyla ayetleri tefsir ederken kendisine geniş hareket etme imkânı sağlamıştır. O, eserinin mukaddimesinde geçmiş müfessirleri eleştirmek yerine, metot olarak gerektiğinde Kur'an'la uyuşan noktalarda İsrâili bilgilere başvuracağını belirtmiş olsaydı, daha doğru bir tavır sergilemiş olacak ve tefsir metodu daha tutarlı bir zemine oturmuş olacaktı. Hâlbuki, öyle yapmamış, hatta gerektiği zaman hadis olarak nakledilen rivayetleri de Kur'an'a aykırı, senedi veya mana yönüyle hatalı olduğu gerekçesiyle elemiştir. O halde Ateş'in yaptığı şu olsa gerekir: O, ayetleri tefsir ederken araştırma yapmış bir takım bilgilere ulaşmış, bu bilgileri Kur'an'a ve aklına aykırı bulunca yer vermeye lüzum görmemiş veya reddetmiştir. Bu nokta eleştiri-

rilecek bir husus değildir. Tabii ki Kur'an'a ve akla ters bir şey reddedilecektir. Ancak bu tutumunu mukaddimede söylemeli ve geçmiş müfessirlere yönelik eleştirdiği tutumları kendisi sergilememeliydi.

Kanaatimizce bir tefsir ortaya koyarken geçmiş müfessirlerin bulgularından ve her türlü bilgiden istifade edilmelidir. Ancak tefsir yaparken İsrâiliyat'a yer verilecekse de bu bilgilerin menşei verilmelidir. Yani sadece bu bilginin hangi eserlerde geçtiği değil, bu bilginin kaynağının Kur'an mı? Hadis mi? veya İsrailiyat mı? olduğu açıkça belirtilmelidir. Aksi halde tefsirlerde veya diğer bazı eserlerde geçen bilgileri yer verip bunların da İsrâiliyat olup olmadığına bakmamak ve daha önceki tefsirlerin gereksiz İsrâili rivayetlerle dolu olduğunu beyan etmek yeterli olmamakta hatta onların düştüğü hataya düşülmektedir.

Kaynakça

- Akdemir, H. (2003). "Klasik Tefsirlerde Yer Alan Bir İsrailiyat Örneği", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5, 70-85.
- Ateş, S. (1989). Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri. İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat.
- Aydemir, A. (1979). Tefsirde İsrailiyat. Ankara.
- Birişik, A. (2001). "İsrâiliyyât", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIII, 199-202.
- Cerrahoğlu, İ. (1962). "Tefsir Sahasında İsrâiliyyâta Kısa Bir Bakış", Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, 1/6, 8-11.
- Çelebi, İ. (1996). "Fiten ve Melahim", DİA, XIII, İstanbul 1996, 149-154.
- Ebû Şehbe, M. (1408). el-İsrailiyat ve'l-Mevzuat fî Kütübî't-Tefsir. Kahire: Mektebetü's-Sünne.
- İbn Kesîr, E. (1993). Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm. Beyrut.
- Karataş, A. (2011). "Rivayet ve Dirayet Kaynakları Açısından Mâturîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ı", Ekev Akademi Dergisi, 15/47, 161-174.
- Özdemir, V. (2008). "İsrâiliyyât Türü Rivâyetlerin Hükümünü Belirleme Açısından "Ve Haddisû An Benî İsrâile ve Lâ Harace..." Hadisi Hakkında Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/2, 307-325.
- Rızâ, R., Muhammed A. (1947). Tefsîrü'l-Menâr. Kahire.
- Suyuti, C. (1306). el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân. Mısır: Matbaatü'l-Celiliyye.
- Taberi, C. (2001). Câmîü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân. Kahire: Dâru Hicr.
- Yargıcı, A. (2006). "Tefsirlerde İsrailiyat Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11/15, 51-65.
- Zehebi, M. (1990). el-İsrailiyat fî't-Tefsir ve'l-Hadis. Kahire.